

Halandzsa. Mit jelent pontosan nyelvünknek ez az újabb szava? BALASSA értelmező szótára szerint 'értelmetlen beszéd, fecsegés'. KÁLMÁN BÉLA hasonlóan magyarázza jelentését: 'értelmetlen. badar beszéd' (MNY. XLIV, 16). Az Új Idők Lexikona ezt mondja róla: „Karinthy Frigyes szava az értelemnélküli beszéd megjelölésére.“ Ezek a meghatározások azonban szemléltető példa nélkül nem adhatnak világos fogalmat arról, hogy valójában mi is az a *halandzsa*, mert az értelmetlen beszédnek több fajtája lehetséges. Magukban véve értelmes szavakkal is lehet

értelmetlenül beszélni, ha rosszul használjuk őket. Egy T. A. jelű cikkíró a Nyr.-ben valamivel bővebben, de azért mégsem világosabban így állapítja meg a *halandzsa* jelentését: 'értelmetlen, zagyva beszéd, amely összefüggésnélküli szótagokból áll', példát azonban ő sem közöl (LIII, 127).

A véletlen mostanában kezembe sodort egy olyan könyvet, amelyben maga a halandzsászás nagymestere magyarázza meg, mi az a *halandzsa*. Ez a könyv „Az Est Hármaskönyve 1936”. A 218—22. lapon Karinthy Frigyesnek ilyen című cikke van benne: „Kiszera méra bávata (Ezidén 25 éve született meg a Halandzsa)”. Azt olvassuk a cikkben, hogy a halandzsa nyelvet Laksz úr, a derék képügynök találta fel, mikor „egy napon elhatározta, hogy nem strapálja magát: a feltett kérdésre »mit mondott?« értelmetlen betűhalmazzal válaszolt”. „Én a halandzsa-nyelvnek — mondja az író — nem *feltalálója* vagyok, ... *felfedezője* vagyok csak... Ha van valami szerény érdemem, az mindössze abból áll, hogy ... közkinccsé tettem a fogalmak nélküli szavak ... használatának ... kultuszát.” (218—9.) Később pedig még ezt olvashatjuk: „De mit tudják ezek a mai fiatalok, mi volt az ezerkilencszáztízben, mikor mi huszonkétévesek felfedeztük a halandzsát!” (219—20.) Persze könnyen lehetséges, sőt talán valószínűbb is, hogy Laksz úrnak a dologba való belekeverése maga is csak mókázás. Ha már tréfa, legyen mindvégig tréfa.

Csak hogy még most sem tudjuk igazán, mi hát az a *halandzsa*! A cikkből azonban, ha tovább olvassuk, kiderül az is, hogy az író a kávéházban így beszélget Jóskával, leghívebb halandzsászó munkatársával egy harmadik, be nem avatott személy jelenlétében (az utóbb érkező Jóska kezdi a beszélgetést): „Miért nem voltál ott a jégelésen? — A csavarokat át kellett stimmelni. — Persze. A negyedik felvonás végén. Mondtam a marhának, tegyen rá stemplit. Átvetted, kérek, az esővizet? — Nem. Össze volt folyva. Ki kell kefélni. — Sürgönyözz a belügyminiszternek. — Ha még nem késő. — Még nem. Most szerelik fel a szájkosarat az akácfákra. Éppen arra jöttem. Különben hogy vagy? — Attól a kis kétoldali fülhallástól eltekintve egészen jól. — Hadd el [így!]. Én is rossz bőrből vagyok. Még nem mondtam? Véréringésem van két napja.” (220.) Vajjon ez-e a *halandzsa*? Az író nem mondja, hogy ez volna. Ez a társalgás — talán az egyetlen *fülhallás*-t nem számítva — csupa rendes, magában véve értelmes szóból áll, de a szavak úgy vannak mondatokká fűzve, hogy az egész beszélgetésnek se füle, se farka. Nyilván nem is az a célja, hogy a beszélgetők valamit közöljenek egymással, hanem az, hogy a fölösleges harmadik személyt elriassza a kávéházi asztaltól. Ezt a célt el is éri, s akkor aztán így folyik tovább a társalgás (megint a munkatársé az első mondat): „Ma kuruc verset fogunk írni. — Tiszta halandzsa? Vagy lehet benne szó is? — Tiszta halandzsa. Műfajszerű.” Erre az író már diktálja is a verset: „Doborza! [Ez a cím.] Huj, kuszmaabég, huj kereki | Vatykos csukászok valaki! | Dengelegi!” Az idézet után hozzáteszi, hogy még a refrénre is emlékszik; az így szólt: „Ne mánd, ne mánd a vereszt!” Végül egy „Fájdala” című szonettet írnak halandzsa nyelven, egyesült erővel: „A pó, ha engemély, kimár — |

De mindegy, ha vildagár... | Mert engemély mindez bagul |
Mint vélgaban a bégahur...“ (221—2.)

No most már kezdjük sejteni, mi az a *halandzsa!* Persze mindjárt észrevevesszük, hogy nem „tisztá” *halandzsa* ez a két vers sem, hiszen vannak bennük szavak is, rendes magyar szavak (*huj!*, *valaki*, *ne*, *a*, *ha*, *de*, *mert*, *mindez*, *mint*, a *Dengelegi* vezetéknev), a többi szó pedig — az a gyanúm — egy-egy rendes magyar szónak hangzásbeli elváltoztatása, pl. a *doborza* alighanem a *toborzó*-ból alakult, a *ne mánd*-nak talán a *ne bánd* vagy a *ne szánd* a forrása, a *fájdala* a *fájdalom* elcsavarásának látszik, a *pó* pedig a *nő* elferdítésének. Mindez természetesen merő találgatás. A munkatárs volna a megmondhatója, ha ugyan nem költött személy és még él, hogy milyen verseket gyűrtak át így kettesben *halandzsa* nyelvre. De hogy az igazi *halandzsázás* értelmes mondatokba és szavaknak ilyen hangalakbeli kiforgatása lehet, azt a sejtelmemet megerősítheti az, hogy *Karinty*, mint mindnyájan tudjuk, szeretett a szavakkal így játszani. Csupán egy-két példát említek „Így írtok ti...” című könyvéből (a kétkötetes, második kiadás van a kezem ügyében, s ebből idézek): „...ablakokba öblögetve, *öblögekve ablakogva*“ (I, 17). „Hej, *muramista*, *muramista*“ (I, 87; alkalmasint az *Uramisten* helyett). „*Kibiria* nem birja *ka?* (II, 103; cím, bizonyly a *Kibirja?* Nem birja *ki?* elferdítése). „Szegény poronty te!... Vagy szegény *pirinty!*“ (II, 146.)

A „Kiszera méra bávatag” címről azt írja az író, hogy ezt a néhány ígét ő alkotta 1910-ben. Az első két szó eredetéhez fogódzók híján nem tudok hozzászólni. A *bávatag* talán így keletkezett: a *bámul* igének régi *bámul* alakváltozatából valamikor elvonták a *báva* melléknevet (jelentése: 'bámuló, bámészködő'); ez megtehetett az írónak, s a *bávatag*-ot faragta belőle. Ezt a címet „tisztá” *halandzsának* lehet minősíteni, mert három szava közül egyikhez sem fűzünk semmi jelentést. A *báva* szó nem igen ismeretes, magam is *BALASSA* szótárából tájékozódtam felőle.¹

Ennyi tapogatódzás után most már talán meg szabad kockáztatni azt a meghatározást, hogy a *halandzsa*, a „tisztá” *halandzsa* olyan beszéd, amelynek szavai hangalakjuk szerint a rendes szavak elferdítésével készültek, és nincs semmi jelentésük. Aki pedig jobban ismeri *Karinty* műveit, mint én, vagy aki megteheti, hogy böngészget ezekben a művekben, bizonyosan nyomára akadna annak is, hogyan alkotta az író magát a *halandzsa* szót.²

Hozzá kell még tennem, hogy a szónak itt megállapított eredeti jelentése később módosult, mert az eredeti értelemben vett „tisztá” *halandzsa* ritka dolog. Tágabb értelemben *halandzsá*-nak nevezik az olyan érthetetlen stílust is, amely szokatlan kifejezések kódébe burkolja a gondolatokat, s emiatt a művelt olvasó sem hüvelykezheti ki, mit akar az író voltaképpen mondani. A Magyarosan nem nagyon régen idézte az ilyen körmönfont tudományos tol-

¹ Később jutott eszembe, hogy egy hevesmegyei falunak *Tarnaméra* a neve. Még hozzátehetem, hogy Abaúj-Torna megyében is van *Alsóméra* és *Felsőméra* nevű falu. Kolozsban pedig az 1898-i Helységnevtár szerint *Méra*.

² A tördelés után jegyezzük ide, hogy *Karinty*-nak a *halandzsa* körüli szerepével foglalkozott *KARINTHY FERENC*: Nyr. LXX, 120. — A SZERK.

vajn nyelvnek néhány jellemző példamondatát egy ideg orvosnak a szenvedélyekről és a kedélybetegségekről szóló, népszerű „mélylélektani“ művéből (VIII, 30). Az idézetnek egy kis részlete — talán nem is a legérthetlenebb — így szól: „Megfigyeléseinkből úgy látjuk, hogy az elfojtott, tudattalan infantilis és az aktuális megrázkódtató kiváltó lelki anyagnak a szenvedélyességi erőjében való oldódása egy sorozatot képez.“ Egy társadalmi hetilap a Magyarosan szerint így nyilatkozott a műnek a nyelvéről: „Beszéljünk magyarul, főorvos úr; ez *halandzsa!*“

NAGY J. BÉLA.